

*Demokratik Kitle - Meslek Örgütleri:
Perspektifler / Sorunlar, Sağlık ve Toplum Yay., Anb., 1990.*

Toplumsal- ekonomik değişiklikler ve demokratik kitle-meslek örgütlerinde yeni arayışlar

Yıldırım KOÇ

Birkaç sapramadan hareket etmek istiyorum. Birincisi; demokratik kitle örgütlerinin veya meslek örgütlerinin yapıları ve işleyişleri ile yöneticilerinin tutum ve davranışlarının, kitlelerin gereksinimlerinin sonucu olduğu inancındayım. Bunu açıklamaya çalışacağım. Yani belirli kişilerin veya örgüt yapılarının kitle örgütlerini biçimlendirdiği değil; ekonomik ve toplumsal gereksinimleriyle hareket eden kitlelerin, o gereksinimlerinin karşılanması doğrultusunda belli bir süreç içinde yapılar ve yöneticiler yarattığı inancındayım. Yani ilişki genellikle sanıldığı gibi "yönetici ve tüzük örgütü belirler" değil, kanımca, aksine "kitlelerin ekonomik ve toplumsal gereksinimleri örgütün işleyişini ve yapısını belirler" olacak.

İkinci hareket noktam, bu süreci etkilemenin mümkün olduğu. Ancak belirlemek değil, yani belirli müdahalelerle (ister bu müdahaleler soldan gelsin, sınıf hareketinin veya meslek hareketinin içinden gelsin; veya düzene karşı olan tepkileri başka yollara kanalize etmeye dönük dış müdahaleler olsun) bu süreci belirli ölçülerde etkilemek mümkündür. Ancak belirlemek mümkün değildir. Etkilemek ise bu süreci kendi iç dinamikleriyle kavramakla mümkündür. Bu sürecin kendi akışını, kendi yapısını ve dinamiklerini bilerseniz ve özellikle kitle örgütlerinin yöneticileri olarak nabız elde tutarsanız, gereksinimleri iyi kavrsanız, gereksinimlerin bir adım ötesindeki formülasyonları yapıp kitleye sunduğunuzda, kitle örgütlenmesi sizin kendisine sunduğunuzu alır, benimser, formüle edilmiş metni hayata geçirir. Ama eğer arada büyük bir kopukluk varsa yönetici gereksinimleri kavramaz, deneyim birikimini kavramaz ve kitlelerin hazır olduğu, talep ettiği yeni örgüt ve işleyiş biçimlerini kavramazsa, öne sürülen modeller genellikle hayata geçirilme imkanı bulamaz. Kitleler tarafından sahiplenilmez.

Özellikle yaşadığımız değişiklikler sendikalarda açık bir biçimde görülüyor. Çok kısaca ana dönüm noktalarını ele aldığımda sanıyorum

açıklık kazanacak. Daha sonra da dünyada ve Türkiye'de son dönemdeki gelişmelere değinmek istiyorum.

Sendikalar doğuşlarında iki ana ihtiyacı karşıladı. Bir taraftan, meslek örgütü olarak, konumuzun bir parçası olan dar meslek örgütü olarak sadece sınıfın belirli bir tabakasının kısa vadeli çıkarlarının temsilcisi olarak ortaya çıktı. Bugünkü sendikaların ataları bu örgütlenmelerdir. Bunun dışında 19. yy.da meslek örgütlenmeleri olarak değil, sınıfın bütününe siyasal taleplerini formüle eden ve o doğrultuda sınıfın bütününe harekete geçiren yaygın sendikalar da oluştu. İngiltere'de Robert Owen'in kurduğu örgüt ve Amerika'da Emek Şövalyeleri gibi yaygın sendikalar ayrı bir gelenek oluşturdu. Fakat o dönemde kitlelerin bilinç düzeyi, deneyim birikimi bu ikinci tür yaygın kitle örgütlenmelerinin yaşamasına olanak tanımadı ve bunlar 19. yy.'in son dönemlerinde ortadan kalktı ve meslek örgütleri, meslek sendikaları hakim oldu.

Ancak ekonomik ve toplumsal yaşamdaki değişiklikler bu meslek sendikalarının yapısını sınıfın bütününe kapsayacak biçimde kendiliğinden değiştirdi. Yani birileri çıkıp böyle olsun dedi diye değil, bazı ekonomik değişiklikler ve bazı teknolojik değişiklikler sınıfın yapısını, sermayenin sendikalara bakışını, sınıfın deneyim birikimini öyle etkiledi ki, içinde yaşayan insanların farkında olmadıkları bir süreçle o meslek örgütlenmeleri günün ekonomik ve toplumsal koşullarına uyan biçimde bir dönemler yok olan sınıf örgütlenmelerine dönüştüler.

Neler değişti? Teknoloji değişti. Bir dönemin vasıflı işçisi meslek örgütünde bir araya geldiğinde vasıflı olmayan işçiyi dışta bırakabiliyordu yüksek aidatlarla. Teknoloji değişti, vasıflı işgücü önemini yitirdi. Makinalarla birlikte kadın, çocuk, vasıfsız işçi emeği yaygınlaştı ve bu süreçte paralel olarak artık vasıflı olmanın önemi sona erdi. Vasıflı işçilerin vasıfsız işçilere duydukları gereksinim arttı. Vasıfsız işçiler grev kınacı olabilmeye başladılar. Ve insanlar oturdular, bir dönem çok yüksek olan sendika giriş aidatlarını ve aylık aidatlarını düşürmeye, düşürmek zorunda olduklarına ve vasıfsız işçileri kendi içlerine almaya mecbur kaldıklarını kavradılar ve bu değişikliği zaman içinde yaptılar.

Değişen bir başka konu sermayenin tavrı oldu. Sermaye ilk başlarda sendikalara son derece düşmanca yaklaştı. Sendikaları yasakladı. Yasaklanan sendikalar gizli örgütlenmelere gitmek zorunda kaldılar. Doğal olarak bu gizli örgütlenmeler de dar örgütlenmelerdi. Bir süre sonra sermaye çeşitli nedenlere bağlı olarak kitle örgütlerine karşı tavrını değiştirdi. Daha yumuşak bir tavır aldığında sendikaların meşrulaşması mümkün ol-

duğunda, sendikalar meşrulaştıklarında etkinliklerini arttırabilecekleri bir biçimde genişleme gereksinimi duydular.

Eskiden genel oy hakkı yoktu. Avrupanın bir çok ülkesinde verilen mücadeleyle genel oy hakkı elde edildi. Geçmişte meslek örgütlenmelerinin mücadele aracı olarak önem taşımayan genel oy hakkı, bu hakkın elde edilmesinden sonra önemli bir araca dönüştü ve kitleler yaygın örgütlenmelerde bir araya gelerek oylarını siyasal ve toplumsal yaşamı yönlendirmede bir araç olarak kullanma imkanını doğduğunu gördüler. Ve kimse üzerinde bunu böyle yapalım diye önceden planlamadan bir süreç içinde kendiliğinden, toplumsal ve ekonomik yapıdaki gelişmelere koşut olarak, kitle örgütlerinin yapısında bir değişiklik yaşandı.

Bu değişiklik bugün dünyada tekrar yaşanıyor. Ekonomik yapıdaki değişikliklere; hakim sınıfların iç ilişkilerinde ve sendikalara, kitle örgütlerine, meslek örgütlerine karşı tavrında meydana gelen değişikliklere; siyasal yapıdaki (ülke içi siyasal yapıdaki ve uluslararası alandaki siyasal yapıdaki) değişikliklere koşut olarak yeni gereksinimler ortaya çıkıyor ve meslek örgütleri, kitle örgütleri hayatta kalabilmek amacıyla doğan yeni gereksinimlere uyan yapı değişiklikleri yaşıyorlar.

Bu yapı değişikliklerinin çarpıcı birkaç örneği geçmişte sendikal birlik konusunda yaşandı. Siyasal değişimler ve kitle örgütlerinin iç işleyişlerine yansımaları, önemli bir örnek oluşturuyor. Faşizm öncesinde sendikal yapı bütün ülkelerde ve uluslararası alanda bölünmüşlükle damgalanmışken, bir çok ülkede sendikal hareket komünist, sosyal demokrat, hıristiyan demokrat biçiminde ayrılmıştı. Birbirinin can düşmanı olarak mücadele eden bu anlayışlar Nazizmin toplama kamplarını yasadıktan sonra, deneyimlerinden dersler çıkardılar ve sendikal birliği kurdular. Sendikal birliği oluşturma kararı Avusturya'da Nazilerin toplama kamplarında 247 sendikacı, tüm siyasal görüşlerden sendikacılar, asılarak öldürüldükten sonra alındı. Yaşamın gereksinimleri sendikal örgütlerin iç işleyişlerinde yeni yapılanmaları gündeme getirdi.

Bir diğer gelişme Avrupa Birleşik Devletlerinin oluşmasıdır. Avrupa Topluluğu'nun Avrupa Birleşik Devletlerine dönüşme süreci içinde sendikaların ve diğer kitle örgütlerinin yapılarında da doğal değişiklikler yaşanıyor.

Bugünkü gelişmeleri ele alırken vurgulanması gereken nokta kanımca şudur: Kitle örgütlerinin yapıları ve işleyişleri daha önceden iyi olarak belirlenmiş, doğru olarak belirlenmiş mutlak doğrular biçiminde düzenlemelere göre değil, ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak orta-

ya çıkan gereksinimlere göre oluşur. Bu gereksinimler belirli bir zaman aralığından sonra kendisini kitle örgütlerine yansıtır ve eğer ülkede demokratik bir işleyiş varsa, bu yansıma süreci oldukça hızlı olur. Demokratik imkanlar elverdiği ölçüde sorunlar tartışılır. Demokratik gelenekler yerleşmişse sorunların çözümlenmesi doğrultusunda adımlar atılır. Eğer demokratik gelenek yok ise, kitlelerin gereksinimlerinin değişmesinin kitle örgütlerinin yapılarına ve işleyişlerine yansımaları için gereken süre biraz gecikmeli olur.

Üç alanda önemli değişiklik yaşıyoruz. Birincisi, kapitalist dünyada sendikaların yapısında önemli değişiklikler yaşanıyor. Kapitalist dünyada sendikalar sendikalaşma hakkının çok gelişkin olmasına karşın, üye sayısı bakımından ve sendikalaşma oranı açısından beklenildiği kadar güçlü örgütlenmeler değil. İskandinav ülkeleri dışında sendikalaşma oranı %20 ile %50 arasında değişiyor. Tüm ücretli çalışanların (bazı ülkelerde silahlı kuvvetler mensupları ve polislerin de) sendikalaşma hakkının bulunmasına karşın sendikalaşma oranları düşük. Sendikalar 1970'li yılların sonlarından itibaren bunu özellikle Avrupa ülkelerinde tartışma gündemine getirdiler. Ve sendikalaşma oranının düşüklüğünün, kitle örgütlerine katılımın düşüklüğünün nedenlerini tartışıyorlar. Ve yeni çözüm yolları arıyorlar. Bir bölüm sendikacı bunu "çağdaş sendikacılık" kavramı ile formüle ediyor. Bir bölümü (diğer konuşmacı arkadaşlarımızın ele alacağına inandığım biçimde) kendi iç yapılarını tartışma gündemine getiriyor. Onları tartışmaya açıyor. Bir bölümü geçmişte sendikaların oluşmasında ön planda olan gereksinimlere uyan sendikal yapı ve işleyişlerin bugün olmadığını çok bilinçli bir biçimde kavrayıp, yeni gereksinimleri saptamaya, çevre gibi sorunlarla ilgilenmeye ve bunları da sendikal programlara almaya çalışıyor.

Bu konuda gündeme gelen diğer bir sorun işgücünün yapısındaki değişimler. Sendikaların, kitle örgütlerinin öncelikle ortaya çıktığı alan sanayi, özellikle de imalat sanayii işkollarıydı. İşgücünün bileşiminde bugün imalat sanayii işçilerinin payı azalıyor, hizmetler sektörünün payı artıyor. Büro çalışanlarının niteliği değişiyor ve geçmişten beri sözünü ettiğimiz mavi yakalı işçi denilen yeni kategoriler çıkıyor. Ve biz bu durumlarda işçi sınıfı kavramını yeniden gündeme getirmek, yeniden tartışmak ve günün gereksinimlerine göre gözden geçirmek gereksinimini duyuyoruz.

İkinci gelişme, sosyalist dünyadaki sendikalarda. Özellikle 1928 sonrasında sosyalist ülkelerdeki sendikalar o ilk başlardaki demokratik yapı-

larını yitirdiler ve merkeze bağımlı, partiye bağımlı birer yan örgüt konumuna girdiler. Bugün bütün bunlar sorgulanıyor ve geçmişte partiye bağımlı, partinin altındaki sendikal örgütlenmeler yerine, çok daha özgür ve özgürlüğü içinde de çoğulcu sendikal yapılar gündeme gelmeye başlıyor. Bugün, özellikle son iki yıl içinde, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Sovyetler Birliği, bir dönem Çin gibi ülkelerde kitle örgütleri yeniden yapılanma gereğini hissediyorlar.

Son olarak, Türkiye'ye değinmek istiyorum. Türkiye'de de sendikal yapılar ve işleyişler gereksinimlerin sonucu olarak doğdu ve gereksinimlerdeki değişikliklere koşut olarak çok önemli bir yapı değişikliği yaşıyor. Bence bu yapı değişikliğini sendikacıların tavrında görmek mümkün ve bana çarpıcı gelen bir örnek de Şevket Yılmaz'ın durumudur. Sayın Şevket Yılmaz, 1940'lı yılların sonlarında Bursa Sümerbank Merinos Fabrikası'nda sendikacılığa başlamıştır ve 1980'li yıllara kadar kamu sektöründe sendikacılık yapmanın getirdiği sendikacılık anlayışının tipik bir örneğidir. Savunduğu ve uyguladığı, siyasal iktidarla iyi geçinildiği takdirde, kitleleri pasif tutarak, kitleleri sessiz tutarak, kitlelere siyasal iktidardan belirli haklar almaya dayalı bir sendikacılık anlayışındır. Ama Sayın Şevket Yılmaz, bu geleneği aşmak zorunda kalmıştır ve aşabilmiştir. 31 Ağustos'da İskenderun'da demir çelik işçileriyle yapılan dayanışma mitingini kaymakamlığın 45 gün ertelemesine karşın, Şevket Yılmaz 29 Ağustos'taki Karabük mitinginden sonra 31 Ağustos'ta İskenderun'da ve ayrıca Payas'ta yasaklanmış olan bir miting yapabildi. Yani kitlelerin gücü, sendikal yapıları ve işleyişleri biçimlendirme gücü o denli fazladır ki, 40 yıllık Şevket Yılmaz, "kitleleri sokağa dökmem, sokak eylemi yapmam" diye 40 yıldır tekrarlayan Şevket Yılmaz, 31 Ağustos'ta korsan mitingini 2 defa yapmıştır. Ve kitlelerin gücü o kadar önemlidir ki, bu korsan mitingde yapılan konuşmalar televizyonda verilebilmiştir.

Burada kanımca belirleyici olan kitlelerin gereksinimlerine uygun yapıların oluşturulma sürecini yaşadığımızın kavranmasıdır. Yöneticinin, kitle örgütündeki iyi yöneticinin özelliği, kitledeki bu eğilimleri sezip, bu eğilimlere uygun formülasyonları kitlelere iletebilmesi ve kitlenin bir adım ötesinde olup, onun sezdiği ama formüle edemediği yapıları ona sunabilmesidir.

Bugün çeşitli konular, sendikalarda tartışılıyor. Geçmişte bir مراسم ordusu gibi oluşan Türk-İş ve üye sendikaları, 1980 sonrasında sertleşen koşullarında birer mücadele örgütü haline dönüşme sürecini yaşıyorlar. Bunu sendikacıların bilinçli yönlendirmelerinden çok, kitle-

lerin gereksinimlerinin dalga dalga yukarıya yansmasıyla görüyoruz.

Bu süreç, aynı zamanda merkezîyetçiliği gündeme getiriyor. 1952'den beri neredeyse 40 yıllık yapısı içinde son derece ademi-merkezîyetçi bir yapıya sahip olan Türk-İş, son bir iki yıl içinde kitlelerin gereksinimlerindeki değişikliklere koşut olan giderek merkezîleşen bir yapı kazanıyor ve sendika-içi demokrasi gelişiyor. Sendika-içi demokrasiye koşut olarak sendika-içi disiplin geliştiriliyor.

Bunun yanı sıra, bir dönem Türkiye'de uygulanan yatay örgütlenmeler, yani bir dönemin mahalli sendika birlikleri, eylem gereksinimlerinin en uygun aracı olarak yeniden gündeme geliyor ve bir çok bölgede bir çok ilçede sendika tüzüklerinde varolmamasına karşın sendikalar arasında ortak örgütlenmeler görüyoruz. Günün gereksinimlerine uyan yapılar ortaya çıkıyor.

Sendikalar arasında dayanışma, geçmişte çok istediğimiz ama bir türlü yeterince gerçekleşmeyen bir tutumdur. Bu dayanışma giderek kurumsal hale geliyor.

Mücadelede başarının ön koşullarından biri olarak, işyerlerinde geçmişte alt komiteler kurulmaya çalışılmıştı. Örneğin Maden-İş Sendikası'nın tüzüğünde ünite adı verilen örgütlenmeler vardı. Asis'in alt örgütlenmeleri vardı. DİSK'e bağlı Gıda-İş Sendikası'nın konsey adı verilen örgütlenmeleri vardı. Ama bunlar genellikle uygulanmazdı veya genellikle etkili olarak çalışmazdı. Çünkü genellikle o günkü yaşamın dayattığı örgütlenme biçimleri değildi. Ama bugün kendiliğinden bazı durumlarda sendikaların alternatifleri olarak, sendikal muhalefetlerin örgütlenme biçimi veya sendikalarda şube-altı örgütlenme biçimi olarak, işyerlerinde işçi komiteleri yaygınlaşıyor. Ve bütün bunların ötesinde sendikalar arasında ülke içinde ve ülke dışında giderek yaygınlaşan işbirliği ve dayanışma süreci, birliktelik süreci, birlikte mücadele yaşanıyor.

Bunların hangisi doğru? Bunların doğrusu yok. Bu işler sendikaların ve kitle örgütlerinin iç işleyişlerinde ve yapılarında. Kanımca, bütün ülkeleri kapsayan, bütün zamanları kapsayan doğrular yok. Doğru olan, kitlelerin gücünün harekete geçirilmesi ve kitlelerin kendi sorunlarına sahip çıkarak kendi özgücüne güvenmeyi öğrenerek, kendi özgücünü kullanarak daha da artırma alışkanlığını edinmesi. Bu sürecin hangi aşamada hangi örgütlenme biçimlerini doğuracağını önceden belirlemek genellikle mümkün değil. O sürecin içinde olanların ve o sürece önderlik edenlerin görevi, o ekonomik ve toplumsal gelişmelerin yarattığı gereksinimleri kavrayıp, çok uzakta, hayali, ideal, ütopyik modeller değil, kitlele-

rin gereksinimlerinin bir adım ötesini formüle edip kitlelere sunmaktır sanıyorum.

YAPISAL DEĞİŞİM ARAYIŞLARI

Türkiye'de Batı'da sendikaların 1930'larda bir ölçüde yaşadığı değişikliği yaşıyoruz. Yani 1936 Fransa, 1936 Amerika gibi. Vasıfsız işçilerin o sert mücadelelerinin içine çekildiği bir dönemde, özellikle Amerika'da, sendikaların bir yapı değişikliği vardır. Biz bugün az gelişmiş ülkelerde öyle bir süreci yaşıyoruz ve bu çok kısa da olmuyor. 1980'de baskı geldi. 1980'de baskı gelmesinin ardından 6 yıllık bir süreç içinde, işçi sınıfı çok yoğun sıkıntıları yaşadı. Üçte bire düşen ücretler, ağırlaşan çalışma koşulları yeni örgüt modellerini kısa sürede hayata geçiremedi. Gelenekler farklıydı. Örneğin İspanya'da çok köklü bir sendikalaşma ve mücadele geleneği olduğu için, Franko geldiğinde işçi komiteleri doğdu. Alternatif işçi komiteleri doğdu. Ama Türkiye'de 1980 öncesinin sendikalarının yapı ve işleyişleri farklı biçimlerdeydi. Gelenekler farklı olduğundan böyle hızlı bir alternatif örgütlenme yaratılmadı. Ne zaman oldu bu? 1986'dan itibaren sermaye cephesindeki çatlağın büyümesiyle birlikte, sınıf hareketi aradan fırladı ve son iki yılda çok hızlı görülen değişim 1980-87 döneminin birikiminin bir anda açığa çıkması biçiminde oldu. Yani olayın şiddeti, yaşanan sıkıntıların şiddeti de çok önemli. Fakat Batı'daki sendikalar ve işçi sınıfları çok farklı sorunlarla karşı karşıya. Bazen bazı arkadaşlar model arıyor. Bazı arkadaşlarımız, Türkiye'de günümüzde "çağdaş, demokratik ve kitle sendikacılığını" savunuyor. Örneğin "çağdaş sendikacılık" diye formüle edilen anlayış, Batı'daki sendikaların kendi karşılaştıkları sorunlara, kendi malzemeleri içindeki çözüm arayışlarındaki bir formülasyondur. Türkiye'deki sendikaların sıkıntıları farklıdır. Türkiye'deki sendikaların sıkıntısı, bir yerde merasim ordusu olarak oluşmuş yapıların mücadele içinde mücadele eden, savaştan ordu haline dönüştürülme sıkıntısıdır. Yani 1980 öncesinde Türk-İş Sendikalarında yönetici olabilmek için işverenle iyi geçinecektiniz. İşçinin izin sorununu halledecektiniz. Yani merasim ordularındaki her gün tıraş olan, gayet sık giyimli subayların terfi etmesine benzeyen bir terfi mekanizması vardı. Şimdi o yapı, merasim ordusu 1980 sonrasında bir savaşa sokuldu. Sermayenin açtığı bir savaşa diyelim. Bu savaş içinde, geçmişte binbaşılığa çok kolayca yükselen, yabancı dil bildiği için, elbisesi ütülü olduğu için, terfi eden subay kaçabiliyor. Onun yerine sakal tıraşı olmadığı için, rütbeleri sökülmiş biri son derece iyi bir yönetici olduğunu

gösterebiliyor. Şimdi bizim sendikalarda bugün yaşadığımız sıkıntı, 7 yıllık bir suskunluğun arkasından, o şiddetli gelir ve hak kaybının ortaya çıkardığı tabandaki güçlü gereksinimin yukarıya yansıtılabilmesi. Avrupa'daki sendikaların böyle bir sorunu yok. Avrupa'daki sendika kendi iç işleyişlerinde belirli yapıları oturtmuş, günün koşullarına uyan yeni yapıları var, ama bu kez sendika yetersiz kalıyor. Yeni gereksinimler doğmuş ve sendika o yeni gereksinimleri karşılayamıyor. Daha önce ilgilenmediği konularla ilgilenme gereksinimini duyuyor. Türkiye ise 7 yıllık bir suskunluktan sonra, hızlı bir değişim sürecini bugün yaşıyor. Avrupa'da değişim bu kadar hızlı değil.

Sendikaların gelişiminde çok farklı modeller var. Örneğin, işçi hareketinin gelişiminde ABD'de 1828 yıllarında işçiler önce partiler kuruyor. Sendika kurmadan önce, bundan 150-160 yıl önce siyasal partiler kuruyorlar. Daha sonra bu partilerin başarısız kalması üzerine, sendikalar önem kazanıyor. İngiltere'de önce sendikalar Liberal Parti'yi etkilerinin fazla olmaması nedeniyle, işçi temsil komitesini kuruyorlar ve onun arkasından da İngiliz İşçi Partisi'ni oluşturuyorlar. Yalnız orada da pek bilinmeyen konu şudur: İngiltere'de sendikaların ancak yarısı İngiliz İşçi Partisi'nin üyesidir. İngiliz İşçi Partisi ile Konfederasyon arasında resmen sadece bir "bağlantı komitesi" ilişkisi vardır. Yani bir örgütsel bağ yoktur. İngiliz Sendikalar Konfederasyonu TUC'ye bağlı sendikaların yaklaşık yarısı, İngiliz İşçi Partisi'nin üyesidir. Bu üyelikten isterseniz dilekçe ve rip çıkabilirsiniz. Bir model budur. Fakat buna karşılık bir başka model, örneğin Federal Almanya'da sendikaların siyasal partiler ile ilişkilerinde ortaya çıkan modeldir. Önce parti kurulmuştur. Parti sendikaları örgütlemiştir. İtalya'daki durum aşağı yukarı budur. Bir dönem 1918-1919 yıllarında, işçi, sendika üyesi olmadan önce İtalya Sosyalist Partisi üyesidir. Ve ondan sonra olursa sendika üyesidir. Bir de bunun ötesinde ayrı bir model, yaşanarak ortaya çıktı. İşçilerin siyasal tercihlerinin çoklu olduğu durumlarda, sendikal birlik gündeme geldi. Sermaye bunalım döneminde sendikaların ve sınıfın bütününe yönelik bir saldırı başlatıldığında, sendikaların ve işçilerin aralarındaki siyasal bölünmeleri sona erdirip (daha doğrusu, sona erdirmeyip, ama o farklılıklara rağmen) sermayeye karşı ortak bir cephe kurmaları anlayışı gündeme geldi. Bu anlayış özellikle solun bölünmesi sonrasında, yani İkinci Enternasyonal sonrası dönemlerde ortaya çıktı. Sol sosyal demokrat, sosyalist, komünist diye bölünmüştü. Bu bölünme eskiden yoktu. Yani İsveç te etkili değildir. İngiltere'de etkili değildir. Soldaki bu bölünme sendikal hareketleri de bölünce ve sendika-

lar sermaye ile kavga yerine öncelikle kendi aralarında kavga etmeye başlayınca, bir bütün olarak hareket zayıfladı. Ve buna bağlı olarak da Nazizmin-Faşizmin saldırısına gereken biçimde karşı konulamadı. Bu nedenle de özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya, Almanya, Yunanistan, İsrail gibi ülkelerde (İsrail'in konumu biraz farklıdır) sendikal birlik önem kazandı. Sendikalar kendi tüzüklerinde partilerüstü bir anlayışı savundular. Bu partilerüstü sendikacılık anlayışı Türkiye'dekinden farklıdır. Türk-İş'in "partiler üstü" dediği anlayış siyasal iktidarda kim olursa olsun onun dümen suyundan gitmektir. Ama bugün bir Avusturya'da, bir Almanya'da önemli tek merkez vardır. Özellikle Avusturya ÖGB (Avusturya Sendikalar Federasyonu) çok ilginçtir. Partilerüstüdür. Hiçbir siyasal parti ile örgütsel bağı yoktur. Ama ÖGB içinde komünist grup vardır, hıristiyan demokrat grup vardır. Siz, diyelim bir hıristiyan demokrat olarak ÖGB'nin herhangi bir sendikasına üye olabilirsiniz ve hiçbir gruba bağlı olmadan bağımsız da kalabilirsiniz. Ancak sendikaların hiçbir siyasal örgütle örgütsel bağı yoktur. Birçok farklı modeller var. Bu modellerin hangisinin ülkemiz koşullarına uygun olduğunu tartışıp bulmak zorundayız. Eğer sermaye hepimize saldırıyorsa, bir bütün olarak sendikacılık hareketine saldırıyorsa, demokrasi tehlike içindeyse ve demokrasinin tehlikede olmasından sınıf hareketinin içindeki AP'liler de, CHP'liler de, sosyalistler de, şikayetçiye ve parlamenter demokrasiye sahip çıkma gereğini duyuyorlarsa bu koşullarda sendikaların bir bölümünün bir siyasal partiyle örgütsel bağı sürdürmesi siyasal hareketin güdümü kontrolü altına girmesi sendikacılık hareketini böler ve saldırılara karşı ortak bir cephe oluşturulmasını engeller. Bu açıkça, günün koşullarında, demokratik ortamda, sınıf hareketinin kendi içinde tartışıp karar verilmesi gereken bir konu. Sendikaların etkinliği ve sendikalar sonuğtur. Sendikacılar da sonuç. Gerçekten sendikacıların bir bölümü işçilerin denetimi dışına çıktıklarında, sınıf hareketinin dışında kalıp, yararlı olmaktan çok zararlı sonuçlar getirebiliyorlar. Ancak bunda da kanımca yine belirleyici olan sınıf düzeyidir. Sınıf eğer denetleme gücüne sahipse, denetlemeyi sürdürürse, kendi yöneticilerini (bu yöneticiler siyasal partilerdeki yöneticiler de olabilir, sendikalardaki yöneticiler de olabilir) denetliyorsa, o denetim mekanizmasını geliştirebilecek bir geleneğe sahipse, bu işleyişler değişir. Evinde karısını döven, evinde demokrasi uygulamayan kişi, siyasal partide veya sendikada ne demokrasi talep edebilir, ne o demokrasi için direnebilir, ne de kendi seçtiği yöneticiyi denetleyebilir. Bu süreç insan yaşamının tüm alanlarında birarada

yürüyecek. Evinde karısını döven, karakolda dayak yediğinde bir yere kadar şikayet eder. Evinde kendi çocuğuna söz hakkı tanımayan, örgütlerde veya sendikal örgütlerde kendisinin söz hakkı kısıtlandığında o kısıtlanmanın karşısında çok dirençli bir mücadele veremez gibi geliyor

İŞÇİ ARİSTOKRASİSİNİN DURUMU

Geçmişte işçiler ilk ortaya çıktığında, işçi sınıfı hareketi ilk ortaya çıktığında, büro çalışanlarının sayısı genellikle azdı. Büro çalışanları genellikle işverenle birlikte tavır koyarlardı ve kendilerini bir işçi aristokrasi olarak sendikal hareketin dışında görürlerdi. Süreç içinde büro çalışanlarının sayısı arttı ve onlar beyaz yakalı işçiler diye yeni bir kavram oluşturdu. Daha sonraki dönemde çok yüksek ücret alan ücretliler çıktı. Örneğin, bilgisayar teknisyenleri. "Altın yakalı işçiler" diye yeni bir kavram ortaya atıldı. Bunlar, sıradan beyaz yakalı işçinin ötesinde çok yüksek ücret alan, ama çok yüksek oranda sömürülen; teknolojik gelişmeye bağlı olarak sayıları da tabakalarıyla birlikte olma gereksinimini de hissederek bilinç düzeyine sahip olan insanlar. Aşağı yukarı 2 yıldır tartışılan bir konu.

Şimdi doktorlar, mühendisler, bir dönem öğretmenler, daha önce diğer memurlar işçi sınıfının tabakalarını oluşturdu ve oluşturuyor. Daha doğrusu, hekimlerin ücretli olan kesimleri, mühendislerin ücretli olan kesimleri. Çünkü hekimlik, öğretmenlik, mühendislik birer meslektir. Sınıf değildir. Bu meslekler, farklı sınıflardan oluşur. En ilginç meslek, belki bu açıdan öğretmenlik. Çünkü öğretmenlikte meslek ile sınıf neredeyse özdeş. Öğretmenler arasında küçük üretici, küçük burjuva olan veya sermayedar olan hemen hemen yok. Bu insanlar işçi sınıfının parçalarıdır. Geçmişte sanıldığı gibi küçük burjuvalar olarak almıyorum. Öğretmenler işçi sınıfının parçalarıdır. Ücretli hekimler de aynı şekilde. Bunlar bir dönem Türkiye'de işçi aristokrasisini oluşturdu. 1940'lı, 1930'lu yıllarda sınıftan koparıldılar. Sınıfı ezmede bir araç olarak kullanıldılar. Bu uygulama, o dönemin iktidarının son derece bilinçli bir politikasıydı. Daha sonra ilk olarak öğretmenler yaşadıkları ekonomik sıkıntılara bağlı olarak 1950'li yıllardan itibaren tavırlarını değiştirdiler. Ve örneğin Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu kuruldu ve arkasından belirli mücadelelere girdi. Ve TÖS ve İLK-SEN özellikle önemliydi. Bu örgütler işçi sınıfı tarihine geçecek çok önemli mücadeleler verdi. İşçi aristokratlığından ilk başta kopanlar onlar oldu. Arkasından mühendisler koptu. Mühendis sayısının artmasıyla birlikte, mün-

disler giderek yönetici görevlerinden ayrıldılar. 1950'lerdeki ayrıcalıklı konularının değişmesiyle birlikte, mühendislerin tavrında da farklılaşma oldu. Yevmiyeli teknik personele ilişkin. O dönemde ondan yararlanan teknik personel günün koşullarında son derece yüksek ücret alıyordu. Bu nedenle de genellikle sınıf hareketinin dışında kalırlardı. Ama 1970'li yıllardan itibaren mühendislerin tavrı değişti. Mühendislerin geçmişteki sermayeden yana tavırları bir ölçüde sona erdi. Bir çok mühendis işçi sınıfının içinde yer almaya başladı. Hekimlerdeki gelişme de bu doğrultuda oldu. Hekimlerin önemli bir bölümü geçmişte çok rahatlıkla muayenehane açabiliyordu. Çok rahat koşullarda sınıf atlama aracı olarak mesleğini kullanıyordu. Giderek bu imkanlar ortadan kalktı ve önümüzdeki yıllarda çok sayıdaki tıp fakültesinin yarattığı çok sayıdaki hekimin bundan 30 yıl önce hekimlerin elinde bulunan sınıf atlama imkanına sahip olamayacağı çok açık. O zaman SSK'da, devlet hastanesinde, sağlık ocaklarında çalışan hekimlerin tavrı değişiyor. Yani geçmişte belirli mesleklerden olan ama işçi sınıfının işçi aristokrasisi kesimlerini oluşturan belirli mesleklerden işçiler (öğretmenler, mühendisler, mimarlar, büro elemanları, hekimler) giderek ekonomik ve toplumsal koşulların salt meslek örgütlenmeleri yeterliyken, giderek meslek örgütlenmelerinin yanı sıra sınıf örgütlenmeleri yaratma çabalarına giriyorlar.